

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

№3(11) MALİYYƏ SABİTLİYİ İCMALI
2012 III Rüb

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

№ 3(11) MALİYYƏ SABİTLİYİ İCMALI
2012 III Rüb

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	4
I. Bank sektorunun fəaliyyət göstərdiyi mühit	5
1.1. Qlobal maliyyə sabitliyi üzrə son meyllər	5
<i>Haşiyə 1. Pul siyasətinin və nəzarət mexanizmlərinin ölkələr arasında kapitalın hərəkətinə təsirləri</i>	6
<i>Haşiyə 2. “Kölgə”(shadow) bank sistemi</i>	9
1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatında vəziyyət	9
II. Bank sisteminin inkişafı	11
2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin dinamikası	11
<i>Haşiyə 3. Bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi</i>	12
2.2. Bank sisteminin öhdəlikləri	12
2.3. Bank sisteminin aktivləri	13
2.4. Bank sektorunun fəaliyyətinin maliyyə nəticələri	15
2.5. Bank sektorunun kapitalı	17
<i>Haşiyə 4. İnformasiya assimetriyası və kapital adekvatlığı</i>	18
2.6. Banklarda faiz dərəcələri	19
III. Bank sistemində risklər	20
<i>Haşiyə 5. Erkən Xəbərdarlıq Sisteminin dizaynı (tətbiq olunan modellər)</i>	21
IV. Ödəniş sistemləri	22
İstifadə olunmuş grafik və cədvəllər	24

Abbreviaturalar

AMB	–	Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
AİF	–	Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı nəzdində Azərbaycan İpoteka Fondu
AZİPS	–	Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sistemi
BVF	–	Beynəlxalq Valyuta Fondu
DQİ	–	Dövlət Qısamüddətli İstiqrazları
DSK	–	Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi
HHİ	–	Herfindal-Hirşman İndeksi
XÖHKS	–	Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Kliring Sistemi
İEOÖ	–	İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr
İEÖ	–	İnkişaf Etmiş Ölkələr
MN	–	Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi
REM	–	Real Effektiv Məzənnə
ROA	–	Aktivlərin Gəlirliliyi
ROE	–	Kapitalın Gəlirliliyi
ÜDM	–	Ümumi Daxili Məhsul

GİRİŞ

2012-ci ilin ötən dövrü ərzində Azərbaycan bank sistemi qlobal iqtisadiyyatda kövrək artım, Avrozonada risklərin artdığı və dünya maliyyə və əmtəə bazarlarında volatilliyin qaldığı şəraitdə fəaliyyət göstərmişdir. Qlobal qeyri-müəyyənliyin qalması və risklərin artması şəraitində Azərbaycan bank sistemi öz dayanıqlığını qoruyub saxlamışdır.

Cari ilin yanvar-sentyabr aylarında Mərkəzi Bankın siyasəti makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına yönəlmişdir.

Bank aktivlərinin keyfiyyəti, likvidlik və rentabellik göstəriciləri, bank sektoru üzrə kapital adekvatlığı yüksək səviyyədə olmuşdur. Bank sisteminin institusional inkişafı, iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi davam etmiş, əmanətlərin müddət və valyuta strukturunda müsbət meyillər müşahidə olunmuşdur.

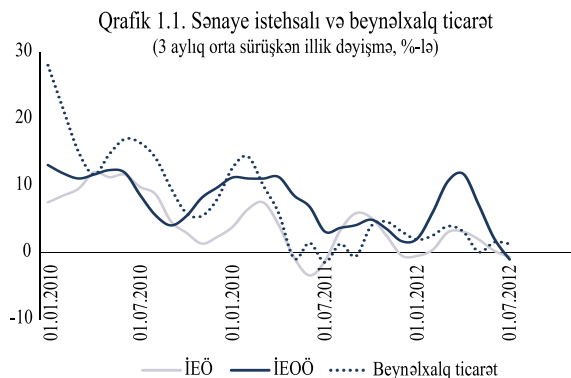
Xarici makroiqtisadi mühitin dəyişməsi banklar qarşısında risk-menecment sistemlərinin daim təkmilləşdirilməsi və risklərin yenidən qiymətləndirilməsi zərurətini aktuallaşdırır.

I. BANK SEKTORUNUN FƏALİYYƏT GÖSTƏRDİYİ MÜHİT

1.1. Qlobal maliyyə sabitliyi üzrə son meyillər

İqtisadi aktivliyin canlandırılması istiqamətində aparıcı ölkələrin əlaqələndirilmiş tədbirləri nəticəsində qlobal maliyyə bazarlarında müəyyən müsbət dəyişikliklərə nail olunmuşdur. Lakin maliyyə sabitliyi üzrə risklər qalır, bunun da əsas səbəbi qlobal maliyyə sisteminə etimadın aşağı olmasıdır. Ümumilikdə qlobal iqtisadi artım çox kövrəkdir.

2012-ci ilin ikinci rübündən etibarən dünya iqtisadiyyatında artım templərinin zəifləməsi müşahidə edilir. Əgər I rüb ərzində artım 3.6% təşkil etmişdirsə, II rübdə bu göstərici 1.3% bəndi azalaraq 2.3%-ə bərabər olmuşdur. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə (İEOÖ) də artım templəri səngimişdir.

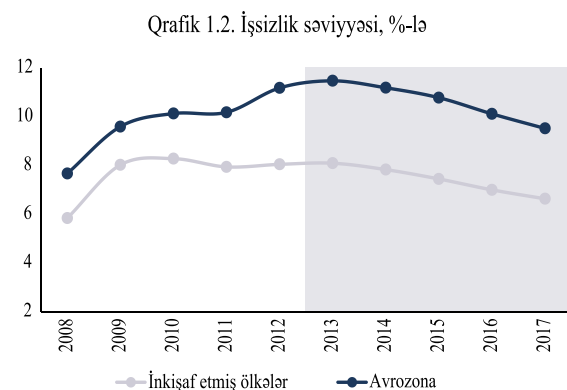
Mənbə: Dünya Bankı

Qlobal artımın səngiməsi əsasən Avropadakı problemlərlə əlaqədardır. Avropa siyasət qurucuları tərəfindən görülmüş tədbirlər nəticəsində investor etimadını azaldan əsas amillər aradan qaldırılsa da, Avrozonada qeyri-sabitlik öz aktuallığını saxlayır. Cari ilin sentyabr ayında keçirilmiş sorğuya əsasən emal sənayesində işgüzar aktivlik indeksi (İAI) neytral zonada qalmışdır ki, bu da mövcud

vəziyyətin yaxşılaşmaması barədə signal verir. İndeks dörd aydır ki resessiya zonasındadır.

Avrozonada mərkəz və periferiya ölkələri arasındakı fərq daha da dərinləşmişdir. İnvestorların etimadının azalması və makroiqtisadi qeyri-müəyyənlik periferiya ölkələrindən özəl xarici kapital axınına səbəb olmuşdur ki, bu da öz növbəsində maliyyələşmənin dəyərinin (hökumət, banklar, və qeyri-maliyyə korporativ sektor və ev təsərrüfatları) artması və nəticədə iqtisadi artımın azalması riskini artırır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə (İEO) müşahidə olunan artım işsizlik probleminin həllinə imkan vermir. Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatına görə, işsizlik ABŞ-da 7.8%, Avrozonada 11.2% təşkil edir. Xüsusən gənclər arasında işsizlik hələ də yüksək səviyyədə qalır.

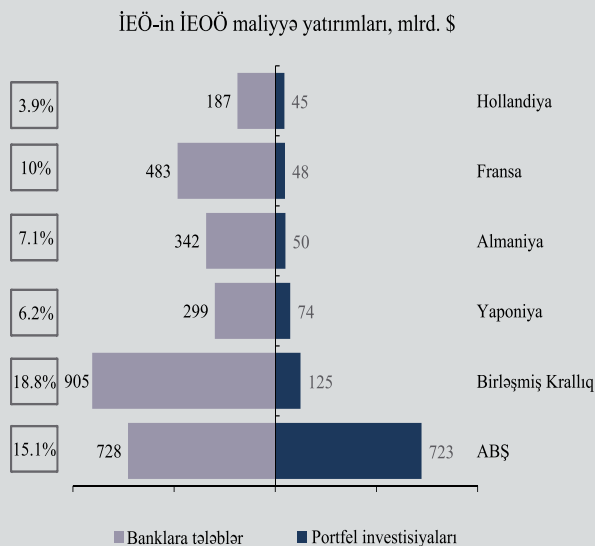
Mənbə: Beynəlxalq Valyuta Fondu

Qlobal artımın əsas drayverlərindən biri kimi yumşaq monetar siyasət çıxış edir. Belə ki, faiz siyasətinin yumşalması ilə yanaşı mərkəzi banklar bazarların müxtəlif seqmentlərində ayrı-ayrı borcalanların dəstəklənməsi və ümumilikdə, maliyyə vasitəçiliyinin inkişafına yönəlmiş proqramları həyata keçirirlər.

Həşiyə 1. Pul siyasətinin və nəzarət mexanizmlərinin ölkələr arasında kapitalın hərəkətinə təsirləri

Son global maliyyə böhranı ölkələr arasında böyük həcmdə kapital hərəkətinin iqtisadiyyatlara əhəmiyyətli təsirə malik olduğunu bir daha sübut etdi. Belə ki, əsasən ilkin mərhələdə qabaqcıl ölkələrin iqtisadiyyatlarında yaranmış böhran vəziyyəti kapitalın inkişaf etməkdə olan ölkələrə (İEOÖ) axması ilə nəticələndi. Qlobal maliyyə sisteminin tərkib hissəsi olan bu proseslər maliyyə sisteminin dayanıqlığının təmin olunmasını ön plana çəkdi.

BVF-nin hesablamalarına görə, İEOÖ¹-ə yatırılmış portfel investisiyalarının dəyəri 2 trln. dollar həcmindədir ki, bunun yalnız 84%-ə yaxını inkişaf etmiş 10 ölkə tərəfindən yatırılmışdır. Həmçinin İEOÖ-in banklarına olan tələblərin həcmi 4 trln. dollar təşkil edir ki, bunun da 3.4 trln. dollar həcmində məbləği (ümumidə 71.5%) AB ölkələrinin payına düşür.

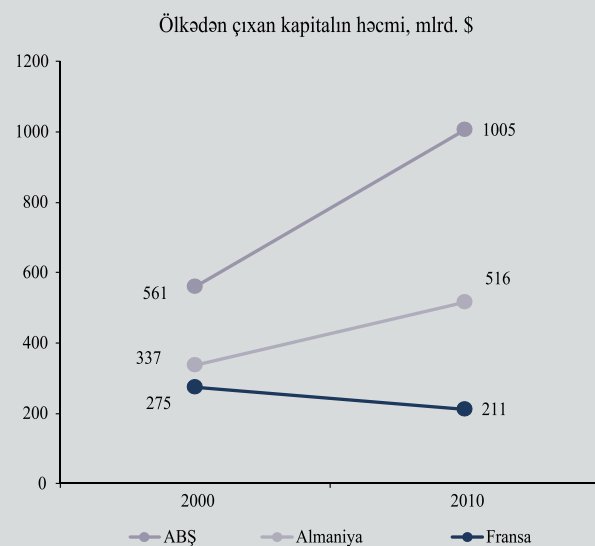
BVF-nin qiymətləndirmələrinə görə, pul siyasəti işləmədiyi hallarda prudensial siyasət vasitəsilə kapitalın hərəkətinə təsir etmək mümkündür. Belə ki, həyata keçirilən yumşaq pul siyasəti kapitalın hərəkətində risklərin artması ilə nəticələnir ki, bu risklər də prudensial siyasət alətləri vasitəsilə aradan qaldırılabilir.

Kapitalın Hərəkətinin İdarə olunması (KHI) mexanizminin kapitalın hərəkətinə təsiri. Kapitalın

Hərəkətinin İdarə olunması mexanizmi administrativ, vergi və prudensial siyasətlə müqayisədə daha effektiv hesab olunur.

Belə olan vəziyyətdə, İEOÖ-də həyata keçirilən pul siyasəti və kapitalın hərəkətinə nəzarət mexanizmi İEOÖ-ə yönəlmiş maliyyə axınlarının həcmində əhəmiyyətli təsir edir.

İEOÖ-də həyata keçirilən pul siyasətinin kapitalın hərəkətinə təsiri. 2009-cu ildən başlayaraq bir çox mərkəzi banklarda pul siyasətinin yumşaldılması İEOÖ-ə kapital hərəkətinə təsir etmişdir. Əsasən ölkə daxilindəki məcmu tələbə istiqamətlənmiş pul siyasəti birbaşa olmasa da dolayı yolla kapitalın hərəkətinə təsir göstərir. Belə ki, həyata keçirilən siyasət qiymətli kağızlar üzrə olan faiz dərəcələrinə təsir etməklə yanaşı, iqtisadi artımı canlandırmaqla İEOÖ-ə kapital axınıni sürətləndirmişdir.

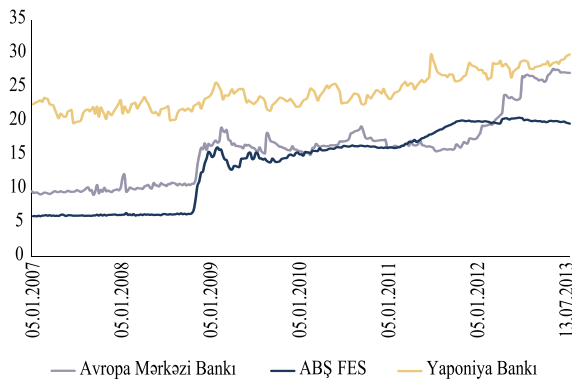

İEOÖ-də disbalans yaranan amilləri (inflasiya, məzənnə möhkəmlənməsi və qəfil dayanış) aradan qaldırmaq məqsədilə tətbiq olunan bu mexanizmin böyük həcmdə ölkəyə daxil olan maliyyə axınlarını tənzimləmək üçün istifadə oluna bilər. BVF-nin qiymətləndirmələrinə görə, bu mexanizmin tətbiqi daha çox eyni xarakterə malik ölkələr üçün daha effektiv olur.

Mənbə: "The Multilateral Aspects of Policies Affecting Capital Flows", BVF, 2011

¹ Əsasən G-20-yə daxil olan 15 İEOÖ nəzərdə tutulur.

Qrafik 1.3. Mərkəzi bankların aktivləri (2008-ci ilin ÜDM-ə %-lə)

Mənbə: Beynəlxalq Valyuta Fondu

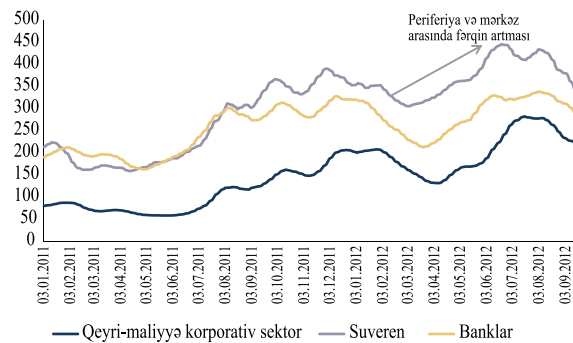
İnkişaf etmiş ölkələrdə zəif iqtisadi artım və qeyri-müəyyənlik maliyyə və ticarət kanalları vasitəsilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə də təsir göstərir. Belə ki, Çində iqtisadi artımın zəifləməsinin əsas səbəbi məhz ixracın azalmasıdır.

Yüksək gəlirli ölkələrdə xüsusilə, Avrozonada inflyasiya təzyiqləri artır. Belə ki, avqust ayında Avrozonada inflyasiya pik səviyyəyə çatmışdır. Buna səbəb zəifləyən iqtisadi aktivliyi canlandırmaq üçün həyata keçirilən tədbirlər (iqtisadiyyata likvidliyin verilməsi, mərkəzi bankların yumşaq pul siyasəti və s.) və eyni zamanda əmtəə bazarlarındakı qiymətlərin artmasıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Şərqi Asiya və Sakit Okean ölkələri istisna olmaqla cari ilin 4-cü rübündə bir çox ölkələr üçün inflyasiya hədəflərindən imtina etmədən iqtisadi artımı qoruyub saxlamaq çətin olacaqdır. Belə ki, ərzaq və əmtəə qiymətlərinin yüksəlməsi, məcmu tələbin gözlənilən artımı gələn rübdə inflyasiyanın məqbul səviyyədə saxlanmasını çətinləşdirəcəkdir. Cari ilin yanvar-sentyabr aylarında global əmtəə bazarlarında əmtəə qiymətləri indeksi 1.7%, ərzaq qiymətləri indeksi isə 12.6% artmışdır. Ərzaq qiymətləri əsasən taxıl və şəkər qiymətləri hesabına yüksəlmişdir. Qiymət artımının əsas səbəbləri iqlim şəraiti (quru hava) və ərzaq üzərində investor iştahasının yüksəlməsidir.

Avropa Mərkəzi Bankı və Federal Ehtiyat Sisteminin likvidliyin genişlənməsi

proqramları, Avropa Sabitlik Mexanizminin Almaniya konstitusiyaya məhkəməsi tərəfindən dəstəklənməsi və digər müsbət amillər cari ilin 3-cü rübündə global maliyyə bazarlarında aktivliyi artırmışdır. İnvestorların riskdən qaçma göstəricisinin yaxşılaşması ilə yanaşı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin kredit defolt svoplarının spredi² də daralmışdır. Spredlərdə ən çox azalma Avropa və Latın Amerika periferiyasında qeyd olunmuşdur.

Qrafik 1.4. Avrozonada KDF spreadi

Mənbə: Beynəlxalq Valyuta Fondu

Maliyyə və iqtisadi vəziyyətin qeyri-sabitliyi bank aktivlərinin keyfiyyəti və kapital üzərindəki təzyiqləri artırmışdır. Maliyyələşmə kanallarına çıxışın çətinləşməsi, suveren stress və zəif iqtisadiyyat bankların gəlirliliyini də azaldır.

Qrafik 1.5. Qeyri-ışlək kreditlərin portfəldə payı, %-lə

Mənbə: Beynəlxalq Valyuta Fondu

İEO-də büdcə konsolidasiyası, kövrək maliyyə sistemi və qeyri-müəyyənlik iqtisadi artımın növbəti ildə də zəif olması ehtimalını artırır. Beynəlxalq Valyuta Fondunun 2013-cü il üçün proqnozlarında qeyd olunur ki, İEO-

² Kredit defolt svopu (credit default swap, CDS) — kredit derivativı və ya razılaşmasıdır. Razılaşmaya əsasən "Alıcı" birdəfəlik və ya mütəmadi qaydada CDS-n "Satıcı" sına komissiya (mükafat) ödəyir. "Satıcı" isə qabaqcadan müəyyən olunmuş "Kredit hadisəsi" baş verdikdə "Alıcının" üçüncü tərəfə verdiyi krediti ödəmək öhdəsini öz üzərinə götürür.

də artım tempi 2,0%-dən 1,5%-dək, İEOÖ üzrə isə 6,0%-dən 5,6%-dək azalacaqdır. Azalma əsasən Avrozonada artım 2013-cü ildə 0,7% olacaqdır. ABŞ-da iqtisadi artımın 2,3%, Almaniyada Avrozonada artım göstəricidən yüksək olaraq 1,4%, Çində isə 8,5% təşkil edəcəyi ehtimal edilir.

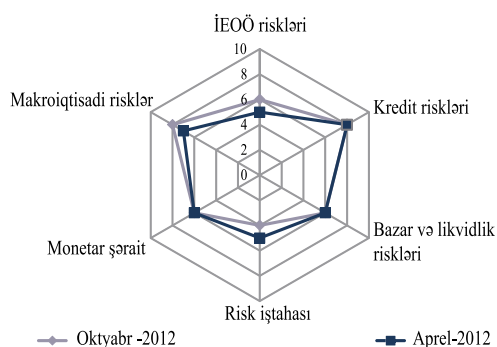
2012-ci ilin əvvəlində Avropa Mərkəzi Bankı tərəfindən həyata keçirilən likvidliyin artırılması tədbirləri bankların aktivlərinə təzyiqi azaltsa da, bu təzyiq sonradan artmağa başladı və bazarın fraqmentasiyası ilə müşayiət olundu. Tədqiqatlar göstərir ki, qısa müddət ərzində etibarlı bərpa etmək, kapital axınının qarşısını almaq və Avrozonanı reintegrasiya etmək məqsədilə kompleks siyasət tədbirlərini tətbiq etmək lazımdır.

Cari ilin sentyabr ayında Avropa Komissiyası Avrozonada vahid bankçılıq ilə bağlı planlarını bəyan etdi. Bu plana əsasən qısa müddət ərzində, yəni 2013-cü ilin yanvarına qədər Vahid Nəzarət Mexanizminin tətbiqi və 2013-cü ilin iyul ayına qədər sistem əhəmiyyətli maliyyə institutlarının, 2014-cü ilin yanvar ayına kimi isə bütün bankların Avropa mərkəzi bankının nəzarəti altına keçməsi nəzərdə tutulur. Avropa Komissiyası cari ilin sonuna kimi milli prudensial tənzimləmə, bank qərarlarının və depozitlərin sığortalıması sistemlərinin Avropa Birliyi qanunvericiliyinə uyğunlaşdıraraq vahid bank qərarları çərçivəsi altında birləşdirilməsini nəzərdə tutur. Burada həmçinin milli bankçılıq orqanları üzərində Avropa Bankçılıq Orqanının “məcburi vasitəçilik” səlahiyyətlərinin Avropa Mərkəzi Bankına verilməsi nəzərdə tutulur.

Maliyyə sisteminin etibarlılığını artırmaq məqsədilə tənzimləmə sahəsində bir çox islahatlar həyata keçirilsə də, prosesin ilkin mərhələdə olması bu sahədə olan inkişafı məhdudlaşdırır. Habelə, bir sıra ölkələrin hələ də valyuta bazarına müdaxilə edilməsi maliyyə sisteminin yeni etibarlı iş rejimində işləməsinə ləngidir. Bu baxımdan əvvəllər olduğu kimi hazırda da, sistem riski yaradan maliyyə

seqlərlərinə diqqət yetirmək lazımdır. Bəzi III-ə əsaslanaraq likvidlik və kapital buferinin yüksək səviyyədə saxlanması bankların şoklara qarşı dayanıqlığının artmasına köməklik göstərəcəkdir.

Qrafik 1.6. Qlobal maliyyə sabitliyi xəritəsi

Mənbə: BVF, Global Financial Stability Report, October 2012

Eyni zamanda BVF faiz dərəcələrinin səviyyəsini diqqət mərkəzində saxlamağı tövsiyə edir. Belə ki, aşağı faiz dərəcələri hazırda çox mühüm olsa da, gələcəkdə yeni kövrəklik amillərinin meydana çıxmasına səbəb ola bilər. Bir sıra islahat proqramlarının reallaşmasında irəliləyişlər əldə olunsada, aşağıdakı sahələrdə həyata keçirilən tədbirlərin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var:

- banklar üçün bəzi fəaliyyət növlərinə məhdudiyyətlərin qoyulmasının üstünlükləri və çatışmamazlıqlarının qlobal səviyyədə müzakirəsi;
- zəruri olduğu halda “kölgə bank sektoru” çərçivəsində sistem riski yaradan bank olmayan maliyyə təşkilatları üçün prudensial normativlər sisteminin yaradılması və monitorinqi;
- daha sadə məhsulların və sadə təşkilati strukturların tətbiqinin təşviqi metodlarının təhlili;
- maliyyə çətinlikləri yaşayan iri təşkilatların problemlərinin həlli yollarının təkmilləşdirilməsi.

Həmçinin daha yaxşı iqtisadi nəticə verə biləcək tənzimləmə və maliyyə siyasətinin digər istiqamətləri ilə bağlı tövsiyələrə aşağıdakılar daxil edilir:

Həsiyə 2. “Kölgə”(shadow) bank sistemi

“Kölgə” bank sistemi leverec formalaşdıran, likvidlik transformasiyasında iştirak edən qeyri-bank maliyyə institutlarıdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, iqtisadi tsiklin ekspansiya fazasında kölgə bank sistemi sürətlə böyüyür və tənzimləmə çərçivəsindən kənarda qaldıqda enmə fazasında bank sistemi və iqtisadiyyat üçün əhəmiyyətli risklər formalaşdırır. Bu risklər sırasına ümumi maliyyə sabitliyinin pozulması, real sektorun kreditləşməsində fasilələrin yaranması və s. aid etmək olar. Hazırda kölgə bank sistemi barədə dəqiq və müfəssəl statistika yoxdur. Maliyyə Sabitliyi Şurasının³ “digər maliyyə vasitəçiləri” klassifikasiyasına uyğun olaraq inkişaf etmiş ölkələrdə əgər 2002-ci ildə kölgə bank sisteminin aktivləri 23 trln. \$ təşkil edirdisə, 2007-ci ildə bu rəqəm 50 trln. \$-a çatmışdır. Başqa ifadə ilə kölgə bank sisteminin ümumi maliyyə sisteminin aktivlərində payı 23%-dən 27%-ə yüksəlmişdir. Ümumi kölgə bank sistemi içində pul bazarı fondları xüsusi əhəmiyyətə və paya malikdir. Belə ki, bu

fondların aktivlərinin həcmi ABŞ-da 2.7 trln. dollara, Avropada 1.5 trln., qalan dünyada isə 0.4 trln. dollara çatır. Bu tip fondları korporasiya və riteyl investorlar qısa müddətli maliyyələşmə və nağd pulun idarəedilməsi üçün vasitə olaraq istifadə edirlər.

Kölgə bank sisteminin həcmi və maliyyə innovasiyalarının tətbiqi sürəti mütəmadi monitoring və hədəflənmiş intervensiyaları zəruri edir. Hazırda Maliyyə Sabitliyi Şurası bu istiqamətdə işlərini davam etdirir. Həm monitoring, həm də requlyativ çərçivənin formalaşdırılması böyük əhəmiyyət daşıyır. Siyasət qurucuları üçün xüsusilə maraqlı və önəmli olan kölgə bank sistemi ilə bank sistemi və real sektorun əlaqələri və ya kəsişmələridir. Amma unutmmaq lazım deyil ki, kölgə bank sisteminin ümumi maliyyə sisteminə artan payı onun özünün ayrıca requlyasiya obyektinə çevrilməsini zəruri edir.

Mənbə: “Shadow Banking”, BIS 82nd annual report, iyun 2012

- iqtisadi artımı stimullaşdıran kreditləşmənin rolunu azaltmamaq şərti ilə kapitalın və likvid aktivlərin kifayətliliyi;
- beynəlxalq səviyyədə sağlam maliyyə fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün bankların səmərəli idarə edilməsi və nəzarət mexanizminin tətbiqi;
- ölkələrarası kapital axınında volatilliyin aşağı salınması üçün transsərhəd kredit əməliyyatları aparan və ödəmə qabiliyyətini itirən bankların problemlərinin həlli üçün təsirli mexanizmlərin tətbiqi.

2012-ci ilin aprel ayından etibarən Avropa siyasətçiləri Avrozonada maliyyə bazarlarının fraqmentasiyası və İqtisadi və Monetar Birliyin arxitekturasını möhkəmləndirən gələcək siyasət tədbirlərini elan etmişdir. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsindən maksimum səmərəlilik əldə etmək üçün ilk növbədə gələcəkdə tam integrasiya edilməsi şərti ilə tədbirlərin milli səviyyədə həyata keçirilməsi tövsiyə edilir.

1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatında vəziyyət

2012-ci ilin 9 ayında bank sistemi ölkənin xarici mövqeyinin güclənməsi və qeyri-neft sektorunda iqtisadi aktivliyin yüksəlməsi, makroiqtisadi sabitliyin qorunması şəraitində fəaliyyət göstərmişdir.

Dövr ərzində global iqtisadiyyat kövrək də olsa, artımın davam etməsi və yüksək enerji qiymətləri şəraitində ölkənin xarici mövqeyi əlverişli olaraq qalmışdır. Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK) məlumatlarına əsasən, 2012-ci ilin 9 ayında xarici ticarət dövriyyəsi 24.6 mlrd. dollar təşkil etmişdir ki, bunun da 17.8 mlrd. dolları ixracın, 6.8 mlrd. dolları isə idxalın payına düşmüşdür. Cari ilin yanvar-sentyabr aylarında xarici ticarət balansının profisiti 11 mlrd. ABŞ dolları olmuşdur.

İxracdan əlavə, xaricdən pul baratlarının və kapital axınlarının dinamika da ölkəyə valyuta

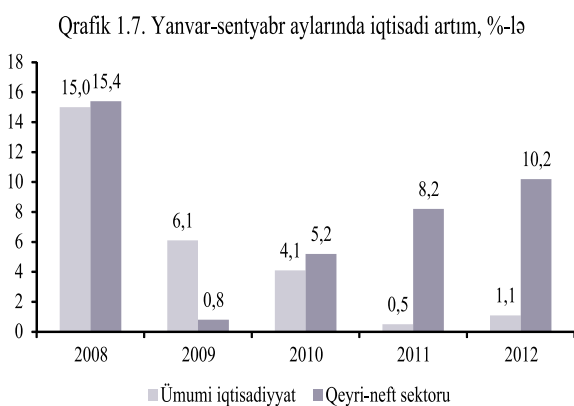
³ Təşkilata 24 ölkənin Mərkəzi Bankları, Maliyyə Nazirlikləri və digər iqtisadi qurumları, eyni zamanda bir sıra nüfuzlu iqtisadi beynəlxalq təşkilatlar daxildir

daxilolmalarına artırıcı təsir göstərmişdir. İlk məlumatlara görə, 9 ayda ölkəyə daxil olan pul baratlarının həcmi 1,2 mlrd. dollar olmuşdur. DSK-nın məlumatına görə, yanvar-sentyabr aylarında ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş xarici investisiyaların həcmi isə 11.9% artaraq 2.6 mlrd. ABŞ dollarına çatmışdır.

Ölkənin xarici mövqeyinin yaxşılaşması valyuta ehtiyatlarının artımından da görünür. 2012-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 11% artaraq 45.2 mlrd. ABŞ dollarını ötmüşdür ki, bu da təqribən 3 illik mal və xidmətlərin idxalına kifayət edir. AMB-nin valyuta ehtiyatları isə 10% artaraq 11 mlrd. ABŞ dollarından çox olmuşdur ki, bu da təqribən bir illik mal və xidmət idxalını maliyyələşdirməyə kifayətdir.

Hesabat dövründə məcmu tələbin komponentləri olan son istehlak xərcləri, investisiyalar iqtisadi artıma müsbət təsir göstərmişdir. Ötən dövrdə büdcə xərclərinin, əsasən də investisiya xərclərinin yüksək artımı məcmu tələbi artıran mühüm amil olmuşdur.

2012-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında ÜDM-in artımı qeyri-neft sektorundakı aktivlik hesabına baş vermişdir. Yaradılan əlavə dəyərin 2/3 hissəsi məhsul istehsalı sahələrinin, 1/3 hissəsi isə xidmət sahələrinin payına düşmüşdür.

Mənbə: DSK

Cari ilin 9 ayında ÜDM real ifadədə 1.1% artmış və nominal olaraq 39.8 mlrd. manata çatmışdır. Qeyri-neft sektorunda artım 10.2% təşkil etmişdir. ÜDM-in yarısı qeyri-neft sektorunun payına düşmüş və iqtisadiyyatın bu sektoru ümumi artıma 4.6% bəndi artırıcı töhfə vermişdir.

2012-ci ilin 9 ayında ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə adambaşına düşən nominal pul gəlirləri 12% artmış, son istehlak xərcləri isə nominal ifadədə 15.2 mlrd. manat və ya ÜDM-in 38%-nə bərabər olmuşdur. Hesabat dövründə bütün mənbələrdən iqtisadiyyata investisiya qoyuluşu 27.4% artaraq ÜDM-in 25%-nə çatmış, bunun 74%-i qeyri-neft sektorunun payına düşmüşdür. O cümlədən, əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitin 79.4%-ni daxili, 20.6%-ni isə xarici mənbələrdən yönəldilmiş vəsaitlər təşkil etmişdir.

Hesabat dövründə məcmu tələbin canlanması şəraitində inflyasiyanın bərabərli səviyyədə saxlanması mühüm vəzifə olaraq qalmışdır. 2012-ci ilin 9 ayında orta ilik inflyasiya 1.5% təşkil etmişdir ki, bu da ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə nəzərə cəpacaq dərəcədə aşağıdır. Dövr ərzində manatın məzənnəsinin sabitliyi qorunmuşdur.

Valyuta bazarında məzənnənin əhəmiyyətli möhkəmlənməsinin qarşısını almaq və bununla da qeyri-neft sektorunun rəqabət qabiliyyətinə neqativ təsirləri neytrallaşdırmaq üçün Mərkəzi Bank tərəfindən 9 ayda 978 mln. ABŞ dolları həcmində valyuta sterilizasiyası həyata keçirilmişdir. Nəticədə dövr ərzində manatın ABŞ dollarına qarşı məzənnəsi mülayim temple, cəmi 0.17% möhkəmlənmişdir.

Cari ilin ötən dövründə pul siyasəti alətləri üzrə qəbul edilmiş qərarlar qiymət sabitliyinin qorunmasına yönəldilmişdir. Hesabat dövründə pul bazası 12.4%, pul kütləsi isə 12.8% artmışdır.

II. BANK SİSTEMİNİN İNKİŞAFI

2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin dinamikası

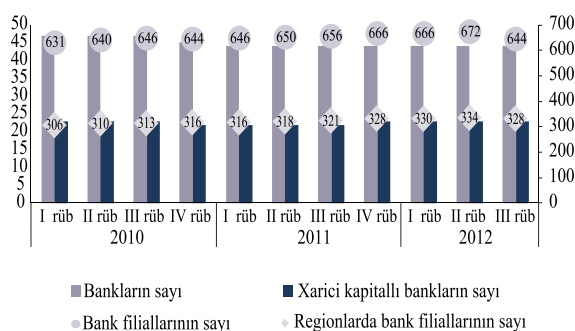
2012-ci ilin 9 ayında bank sektoru inkişaf dinamikasını qoruyub saxlamış, maliyyə vasitəçiliyi funksiyasını daha da dərinləşdirmişdir.

2012-ci ilin sentyabr ayının sonuna bank sektorunun aktivləri 15 998,9 mln. manat təşkil etmişdir. İlin əvvəli ilə müqayisədə bank aktivləri 2 052,1 mln. manat və ya 14,7% artmışdır (son bir ildə artım 18% olmuşdur). 2012-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində kreditlər 15,2% artaraq (ilək artım 18,5%) dövrün sonuna 11 170 mln. manat olmuşdur ki, bu da bank aktivlərinin 70%-ni təşkil etmişdir.

Bankların depozit bazası (maliyyə və qeyri-maliyyə sektorundan cəlb olunmuş vəsaitlər) 6,7% artmışdır. O cümlədən, fiziki şəxslərin əmanətləri 10,6% artaraq 4556,3 mln. manata çatmışdır.

Cari ilin sentyabr ayının sonuna fəaliyyətdə olan bankların sayı 44 olmuşdur. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 12 yeni bank filialı (cəmi 672 filial) və 8 yeni bank şöbəsi açılmışdır (cəmi 162 bank şöbəsi). Xarici kapitallı bankların sayı 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə 23 olmuşdur.

Qrafik 2.1. Bank şəbəkəsinin dinamikası

Mənbə: AMB

Qeyri-bank kredit təşkilatlarının sayı 125-dən (1 yanvar 2012) 132-dək artmışdır. O cümlədən, dövrün sonuna kredit ittifaqlarının sayı 103, beynəlxalq humanitar təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirilən kredit təşkilatlarının sayı 28 olmuşdur. Onların filiallarının sayı isə ilin əvvəlindən artaraq (1 yanvar 2012-ci il tarixinə 74) 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə 112-ə çatmışdır.

Əhaliyə, xüsusilə də regionlarda yaşayan sakinlərə maliyyə xidmətlərini göstərən “AZƏRPOÇT” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin 63 filialı yarım il ərzində uğurla fəaliyyət göstərmişdir. 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə olan məlumata görə “AZƏRPOÇT”

Cədvəl 2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin artım tempi, %-lə

	2009	2010	2011	2012/9 ay
Aktivlər	13.6	13.9	7.3	14.7
Kreditlər	17.3	9.0	8.1	15.2
Hüquqi şəxslərin depozitləri	-18.8	4.3	16.1	0.2
Əhalinin əmanətləri	22.6	29.8	36.0	10.6
Məcmu kapital	17.9	7.8	12.7	21.8

Mənbə: AMB

Haşiyə 3. Bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi

Bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi üzrə siyasət maliyyə bazarlarında rəqabəti artırmaqla və ev təsərrüfatlarının müsbət mənada risklərinə təsir göstərməklə maliyyə sabitliyinin təmin olunmasına yardım edir. Bank məhsullarının və xidmətlərinin getdikcə mürəkkəbləşdiyi şəraitdə ev təsərrüfatlarının investisiyalarının və əmanətlərinin risklərdən qorunması əhəmiyyətli bir məsələyə çevrilir.

2010-cu ilin noyabrında Seulda keçirilən G20 sammiti çərçivəsində İƏİT və maliyyə sabitliyi ilə bilavasitə əlaqədar olan maliyyə institutları birgə əməkdaşlıq əsasında bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi haqqında hesabat hazırlamışlar.

Hesabatda ipoteka kreditləri, kredit kartları ilə əməliyyatlar, təminatlı və təminatsız kreditlərin təhlili aparılmış və kövrəkliklə bağlı maliyyə sistemi üzrə tənzimləmə və nəzarət çərçivəsinin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər irəli sürülmüşdür.

Müxtəlif ölkələrdə bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi üzrə keçirilən tədbirlər müxtəlif olsa da, bu işə məsul olan agentliklərin sayı 1-2 və daha çox ola bilər. Bununla yanaşı bir çox ölkələrdə istehlakçıların müdafiəsi və

prudensial nəzarət qarşılıqlı əlaqəyə malik bir amil kimi qiymətləndirilir. Bəzi ölkələrdə bank xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi ilə bilavasitə məşğul olan təşkilat yoxdur və makroprudensial nəzarət tədbirləri dolayısı yolla istehlakçıların hüquqlarını müdafiə edir.

Bank xidmətləri istehlakçılarının müdafiəsi əsasən məsul bankın kreditləşmə fəaliyyəti, risklərin aşkarlanması, maliyyə əməliyyatlarının detallandırılması və ifrat borclanmanın qarşısının alınması üzərində konsentrasiya olunmuşdur. Tənzimləyici çərçivədən başqa istehlakçıların hüquqlarının onların məsuliyyəti ilə də qorunduğu qeyd olunur.

Hesabatda həmçinin həyata keçirilən siyasətlə bağlı tövsiyələr və istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində gələcəkdə reallaşdırılmalı təlimlər barədə təkliflər də öz əksini tapmışdır. Aparılan bu qiymətləndirmələrə paralel olaraq müəyyən olunmuşdur ki, bank xidməti istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi və maliyyə sabitliyi qarşılıqlı əlaqəyə malik məsələlər olduğundan istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı təlimlər maliyyə sabitliyinin möhkəmlənməsini şərtləndirəcəkdir.

Mənbə: Financial Stability Board (2011) "Consumer Finance Protection with particular focus on credit"

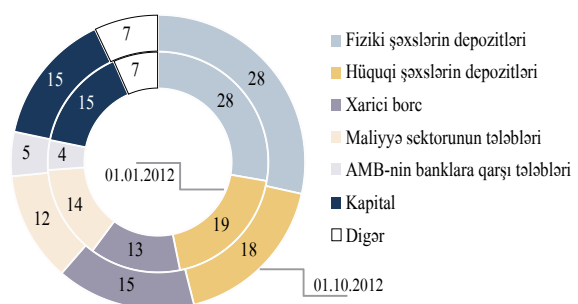
MMC-nin şöbələrinin sayı 939-a (ötən ilin müvafiq dövründə 816) çatmışdır.

2.2. Bank sisteminin öhdəlikləri

2012-ci ilin hesabat dövrü ərzində bank sisteminin resurs bazası əsasən daxili bazardan cəlb edilmiş vəsaitlər hesabına artmışdır.

2012-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində bankların öhdəlikləri 15,5% artaraq (1 830 mln. manat) dövrün sonuna 13 658,4 mln. manat təşkil etmişdir. O cümlədən, dövr ərzində bankların ümumi depozitləri 6,7% artaraq 10 080,6 mln. manata çatmış və cəmi öhdəliklərin 73,8%-ni təşkil etmişdir.

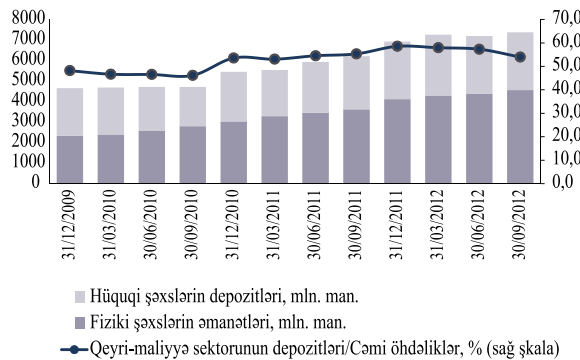
Qrafik 2.2. Bankların resurs bazasının strukturu, %-lə

Mənbə: AMB

Cari ilin 9 ayında əhalinin əmanətləri 10,6% artmış və 4556,3 mln. manata çatmış və bankların öhdəliklərində payı isə dövrün sonuna 33,3% təşkil etmişdir.

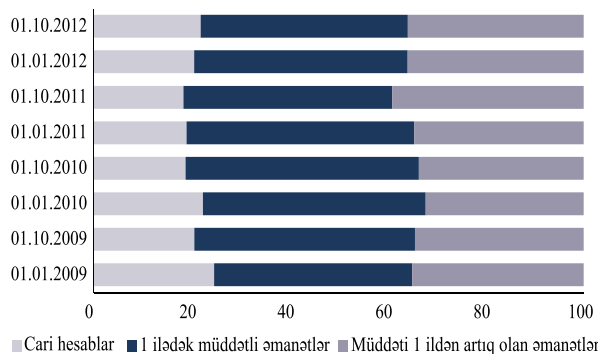
Qrafik 2.3. Qeyri-maliyyə sektorunun depozitlərinin dinamikası

Mənbə: AMB

2012-ci ilin ötən dövrü ərzində əhalidən cəlb edilmiş əmanətlərin müddət strukturunda müsbət meyillər davam etmişdir. Müddətli əmanətlər 286,5 mln. manat, tələb edilənədək əmanətlər isə 150 mln. manat artmışdır. Müddətli əmanətlərin cəmi əmanətlərdə payı cari ilin sentyabr ayının sonuna 78,2% olmuşdur.

Qrafik 2.4. Əmanətlərin müddət strukturu, %-lə

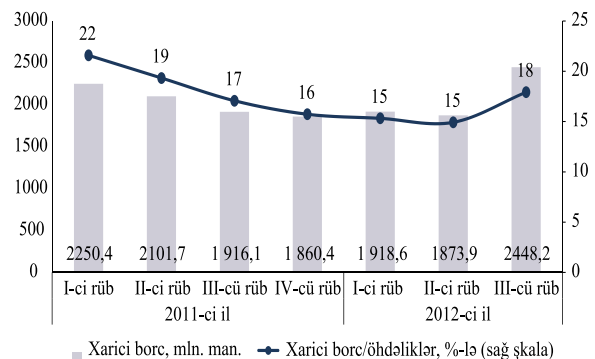
Mənbə: AMB

Əhalinin bank sisteminə inamının artması nəticəsində uzunmüddətli və milli valyutada əmanətlərin artımı müşahidə olunmuşdur. Hesabat dövrü ərzində uzunmüddətli əmanətlər 10,5% artaraq cəmi əmanətlərin 36%-ni təşkil etmişdir. 2012-ci ilin 9 ayı ərzində milli valyutada əmanətlər 14,6% artaraq 2616 mln. manata çatmış və cəmi əmanətlərin 57%-ni təşkil etmişdir.

Azərbaycan bank sistemi hesabat dövründə də qeyri-rezident fiziki şəxslər üçün cəlbəedici olmuşdur. Belə ki, 2012-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində qeyri-rezident fiziki şəxslər tərəfindən yerləşdirilmiş əmanətlərin həcmi 19,6% artmış (ötən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 40%) və cəmi əmanətlərin 10%-ni təşkil etmişdir.

Hüquqi şəxslərin depozitlərində artım müşahidə olunur. Hüquqi şəxslərin depozitləri son bir ildə 15,4% artmış və 5 524,3 mln. manat təşkil etmişdir.

Qrafik 2.5. Xarici borcun dinamikası

Mənbə: AMB

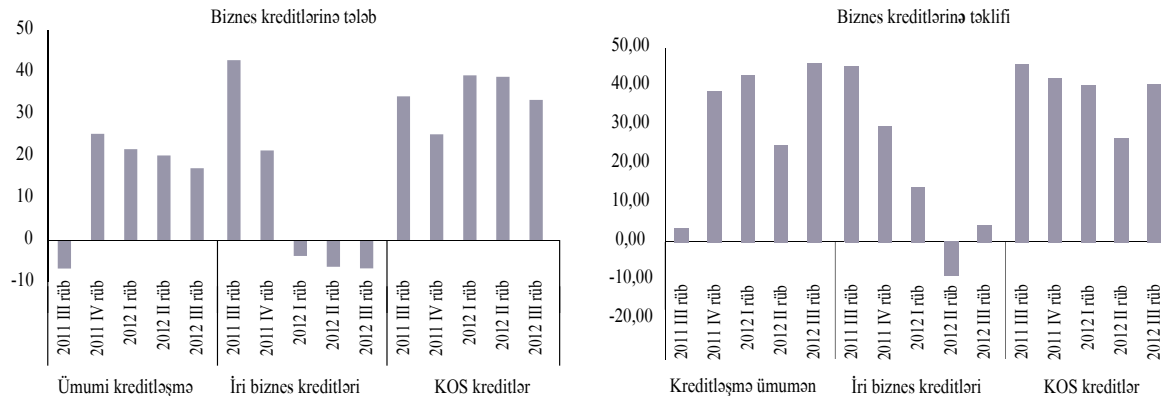
Qeyri-rezident banklardan və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından cəlb edilmiş vəsaitlərin həcmi 2 448,2 mln. manat olmuşdur. Xaricdən cəlb olunmuş vəsaitlərin səviyyəsi məqbul səviyyədə olmuş və cəmi öhdəliklərin 18%-i təşkil etmişdir.

2.3. Bank sisteminin aktivləri

Hesabat dövründə maliyyə xidmətlərindən istifadənin genişlənməsi prosesi davam etmişdir. Kreditləşmə bank xidmətlərinin əsas hissəsi olaraq qalmışdır.

Bank aktivlərinin dəyişimi (cari ilin III rübü ərzində artım 14,7%) əsasən kredit qoyuluşları ilə əlaqədar olmuşdur. Kredit qoyuluşları hesabat dövrü ərzində 15,2% artaraq dövrün sonuna 11 169,7 mln. manat təşkil etmişdir. Mərkəzi Bankın apardığı sorğuya əsasən kreditə tələbin dinamikasında sabitləşmə meyilləri davam edir. Ötən dövrlərdə olduğu kimi kiçik və orta sahibkarlığın kreditə tələbi artır.

Qrafik 2.6. Biznes kreditlərinə tələb və təklifi

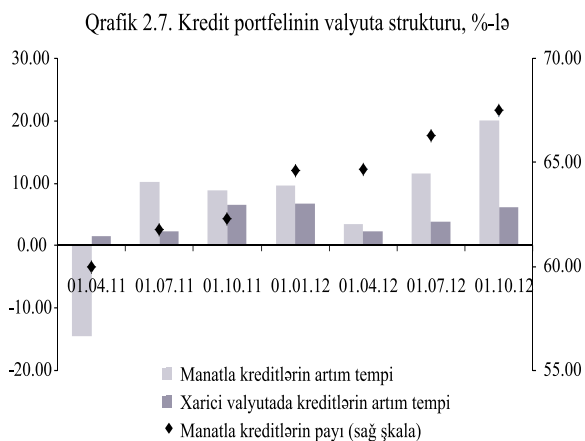

Mənbə: AMB

Korporativ sektor üçün uzunmüddətli kreditlərin cəlb edilişini artırmışdır. Biznes kreditlərinə olan təklifin artması əsasən bankların kreditə tələb gözləntilərinin yüksək olması, faiz və girovun dəyərsizləşməsi riskinin azalmasından irəli gəlir.

Dövr ərzində kredit qoyuluşları uzunmüddətli kreditlər hesabına artmışdır. Belə ki, dövr ərzində qısamüddətli kreditlər 5,4%, uzunmüddətli kreditlər 19,3% artmışdır. Uzunmüddətli kreditlərin kredit portfelinin strukturunda payı 2,5 faiz bəndi artaraq 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə 73% olmuşdur (1 yanvar 2012-ci il tarixinə 70,5%).

Cari ilin III rübünün sonuna kredit portfelinin valyuta strukturu nisbi sabit qalmışdır.

Mənbə: AMB

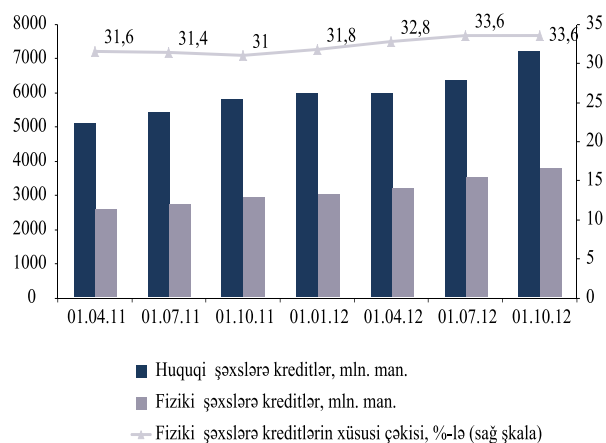
Hesabat dövründə milli valyutada olan kreditlərin artım tempi (20,1% artım) xarici valyutada kreditlərin artım tempini (6,1% artım) üstələmişdir. Nəticədə manatla kreditlərin ümumi portfeldə xüsusi çəkisi 64,7%-dən 67,5%-ə yüksəlmişdir.

Cari ilin 9 ay ərzində banklar tərəfindən

hüquqi şəxslərə verilmiş kreditlər 12,1% artmış və dövrün sonuna 7225,5 mln. manat (portfeldə payı 64,7%) təşkil etmişdir.

Hesabat dövründə ev təsərrüfatlarına verilən kreditlər (banklar üzrə) 21,7% artmış və dövrün sonuna 3756,1 mln. manat təşkil etmişdir. İstehlak kreditləri isə (bütün kredit təşkilatları üzrə) 26,2% artaraq ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlərin 77,4%-ni təşkil etmişdir.

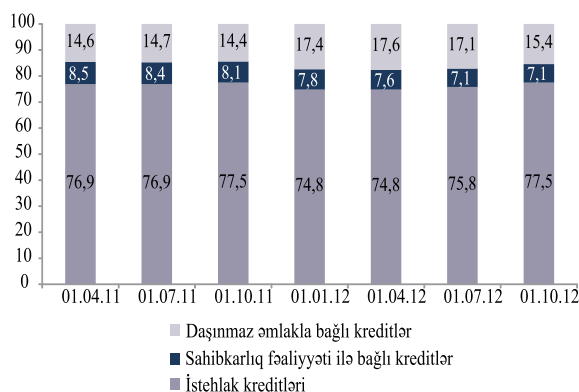
Qrafik 2.8. Subyektlər üzrə kredit portfelinin strukturunun dinamikası

Mənbə: AMB

Cari ilin 9 ay ərzində fiziki şəxslərə daşınmaz əmlakın tikintisi və alınması üçün verilmiş kreditlər 8,3% artaraq 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə 623,5 mln. manat təşkil etmişdir. Bu kreditlərin ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlərin portfelində payı dövrün sonuna 15,4% olmuşdur. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərə verilmiş kreditlər isə 11,4% artaraq ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlərin 7,1%-ni təşkil etmişdir.

Qrafik 2.9. Fiziki şəxslərə kreditlərin məqsəd üzrə strukturu, %-lə

Mənbə: AMB

III rübün sonuna fiziki şəxslərə verilən uzunmüddətli kreditlərin (bütün kredit təşkilatları üzrə) cəmi portfəldə payı 2,9 faiz bəndi artaraq portfelin 73,9%-ni (2 986,9 mln. manat) təşkil etmişdir.

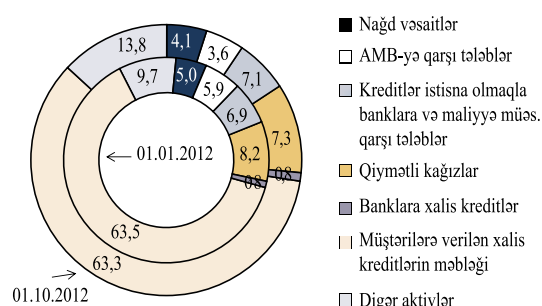
Cari ilin 9 ayı ərzində kredit portfelinin sahəvi strukturunda ticarət və xidmət sektoruna kreditlərin payı 3,8 faiz bəndi azalaraq 25.5% təşkil etmişdir. Dövrün sonuna portfelin 1/3 hissəsi ev təsərrüfatlarının payına düşmüşdür.

Kreditlər ticarət və xidmət sektoruna 0,04%, kənd təsərrüfatı və emalı sektoruna 13,2%, nəqliyyat və rabitə sektoruna 7,2%, sənaye və istehsal sektoruna 32,9%, inşaat və əmlak sektoruna 26,1% artmışdır. Plastik kartlarla əməliyyatlar üzrə kreditlərin artımı isə 28,1% olmuşdur.

2012-ci ilin 9 ayı ərzində kredit təşkilatları tərəfindən regionların kreditləşdirilməsi prosesi davam etmişdir. Dövr ərzində regionlara kredit qoyuluşları 8% artmışdır.

Regionlara milli valyutada verilmiş kreditlər ötən dövrlərdə olduğu kimi xarici valyutada kredit qoyuluşlarını üstələmiş və 1 oktyabr 2012-ci il tarixə kredit portfelinin 74,3%-ni təşkil etmişdir. Regionlara kredit portfelinin 66,3%-ni uzunmüddətli kreditlər təşkil edir.

Qrafik 2.10. Bank aktivlərinin strukturu, %-lə

Mənbə: AMB

Cari ilin 9 ayında bankların qiymətli kağızlara investisiyaları 2,7% artaraq oktyabr 2012-ci il tarixinə 1169,6 mln. manata (1 yanvar 2012-ci il tarixinə 1139,3 mln. manat) çatmışdır.

2.4. Bank sektorunun fəaliyyətinin maliyyə nəticələri

Dövr ərzində bank sisteminin maliyyə nəticələri ümumilikdə müsbət olmuşdur.

Cədvəl 2.2. Bankların kredit portfelinin sahələr üzrə strukturu və dinamikası

Sahə	01.07.12		9 ay ərzində artım, %-lə
	mln. manat	Kredit portfəlinə payı, %-lə	
Ticarət və xidmət	2 844.6	25.5	0.04
Ev təsərrüfatlarına	3 756.1	33.6	21.7
Kənd təsərrüfatı və emalı	516.9	4.6	13.2
İnşaat və əmlak	1 103.4	9.9	26.1
Sənaye və istehsal	774.9	6.9	32.9
Nəqliyyat və rabitə	439.1	3.9	7.2
Digər	1734.5	15.6	20

Mənbə: AMB

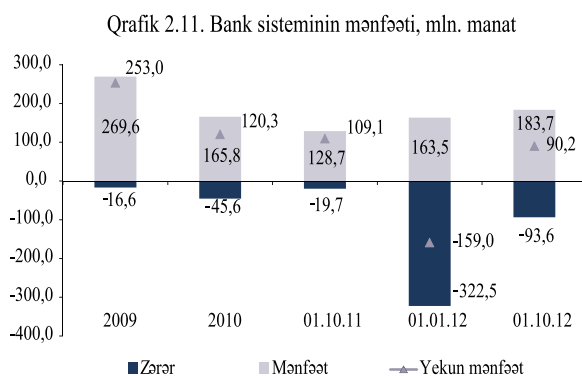
Cədvəl 2.3. Regionlar üzrə (Bakı istisna olmaqla) kreditlər və əmanətlər, mln. manat

Tarix	Kredit qoyuluşu			Əmanətlər		
	Cəmi	Manatla	Xarici valyutada	Cəmi	Manatla	Xarici valyutada
01.01.2012	1271,7	940,1	331,5	327,6	242,7	85
01.04.2012	1273,4	972,1	301,3	386,9	270,2	116,7
01.07.2012	1398,7	1075,5	323,2	381,7	287,8	93,9
01.09.2012	1372,9	1020,8	352,1	360,9	279,2	81,3

Mənbə: AMB

Cari ilin III rübü ərzində bankların əldə etdikləri mənfəət 103,4 mln. manat təşkil etmişdir. Vergi ödənildikdən sonra xalis mənfəət 90,2 mln. manat olmuşdur.

Dövr ərzində mənfəətlə işləyən bankların sayı 32 (01.10.2011-ci il tarixə sayı 31), zərərli işləyən bankların sayı isə 10 (01.10.2011-ci il tarixə sayı 12) olmuşdur.

Mənbə: AMB

Dövr ərzində bankların müştərilərə verdiyi kreditlər üzrə faiz gəlirləri 10,2% artmışdır (müştərilərə verilən kreditlər üzrə cəmi 826,2 mln. manat faiz gəliri). Faiz gəlirlərinin orta aktivlərə nisbəti müvafiq dövrlə müqayisədə 0,4 faiz bəndi azalaraq dövrün sonuna 7,4% təşkil etmişdir.

Faiz gəliri gətirən digər əməliyyatlardan (banklararası tələblər, investisiyalar və maliyyə lizinqi) əldə edilən gəlir ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 22,4% artmış və orta aktivlərə nisbətdə sabit qalaraq 0,7% təşkil etmişdir. Cari ilin III rübündə cəmi faiz gəlirləri ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 11,2% (91,4 mln. manat) artaraq 1 oktyabr 2012-ci il tarixə 905,4 mln. manata çatmışdır.

Cari ilin 9 ayı ərzində bankların cəmi qeyri-faiz gəlirləri ötən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 18,2% artmış və hesabat dövrünün sonuna 267,9 mln. manat təşkil etmişdir. Bu, valyuta əməliyyatlarından gələn xalis gəlirlərin və digər xidmət növlərinə görə komissiya gəlirlərinin artması hesabına baş vermişdir.

Bütövlükdə bankların ümumi gəlirləri (faiz və qeyri-faiz) 1173,3 mln. manat təşkil etmiş və ötən ilin müvafiq dövründəki səviyyədən 12,7% (132,3 mln. manat) çox olmuşdur.

2011-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə hesabat dövrünün sonuna faiz xərcləri 11,1% artmış və 479,5 mln. manat təşkil etmişdir. Bu əsasən fiziki şəxslərin müddətli əmanətləri üzrə faiz xərclərinin artması ilə əlaqədardır. Faiz xərclərinin orta aktivlərə nisbəti ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 0,2 faiz bəndi azalaraq 4,5% olmuşdur.

Qeyri-faiz xərcləri ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 15,5% artmış və 1 oktyabr 2012-ci il tarixinə 433,2 mln. manat təşkil etmişdir. Buna səbəb bank sisteminə əmək haqqı, digər kompensasiya növləri və bank işində istifadə olunan əsas vəsaitlərlə əlaqədar xərclərin artmasıdır. Qeyri-faiz xərclərinin orta aktivlərə nisbəti ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə dəyişməmiş və 3,9% olmuşdur.

2011-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə bankların ümumi xərcləri (faiz və qeyri-faiz) 13,2% (və ya 106,2 mln. manat) artaraq 912,7 mln. manat olmuşdur.

Cari ilin yanvar-sentyabr aylarında bankların əməliyyat mənfəəti 260,6 mln. manat olmuşdur.

Cədvəl 2.4. Mənfəətin strukturu, mln. manat

	Yanvar – sentyabr 2011	Yanvar – sentyabr 2012	Dəyişmə, %-lə
Faiz gəliri	814	905.4	11.2
Faiz xərcləri	431.5	479.5	11.1
Qeyri-faiz gəliri	226.7	267.9	18.2
Qeyri-faiz xərcləri	375	433.2	15.5
Ümumi gəlir	1040.7	1173.3	12.7
Ümumi xərc	806.5	912.7	13.2
Xalis əməliyyat mənfəəti	234.3	206.6	-11.9
Aktivlər üzrə mümkün zərər üçün ehtiyatın yaradılmasına ayırmalar	115.7	158.2	36.7

Mənbə: AMB

Bank aktivlərinin gəlirliliyi (ROA) 0,8%, kapitalın gəlirliliyi (ROE) isə 6,7 % təşkil etmişdir.

2.5. Bank sektorunun kapitalı

Hesabat dövründə bank sisteminin kapital bazasının möhkəmlənməsi davam etmiş, sistemin kapital adekvatlığı göstəriciləri məqbul səviyyədə olmuşdur.

2012-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində bank sisteminin məcmu kapitalının həcmi 21,8% və ya 411,2 mln. manat artaraq dövrün sonuna 2297,3 mln. manata çatmışdır. Cari ilin 9 ayında məcmu kapitalın artımının

əsas mənbəyini nizamnamə kapitalı təşkil etmişdir. Nizamnamə kapitalı 396,3 mln. manat və ya 25,1% artmış, onun məcmu kapitalda payı artaraq 86%-a çatmışdır (ilin əvvəlinə 82,6%). Ümumi ehtiyatlar isə ilin əvvəlindən 18,6% (29,7 mln. manat) yüksəlmişdir. Törəmə müəssisələrin və digər kredit təşkilatlarının səhmlərinə (paylarına), qeyri-maddi aktivlərə investisiyalar 206,3 mln. manat səviyyəsində olmuşdur (ötən ilin müvafiq dövründə 155 mln. manat təşkil etmişdir).

Bank sektoru üzrə kapital adekvatlığı minimal limiti üstələyərək hesabat dövrünün sonuna 15,2% səviyyəsində olmuşdur.

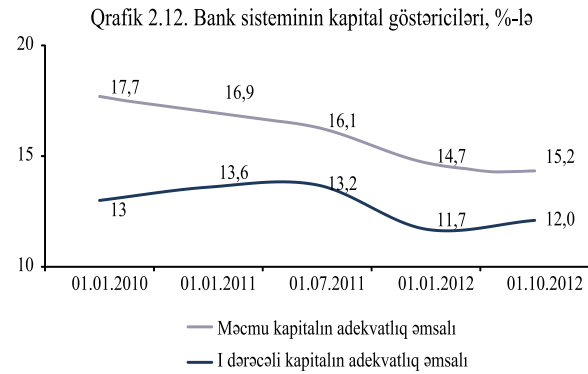
Cədvəl 2.5. Bank kapitalının strukturu, mln. manat

	01.01.2012	01.10.2012
Nizamnamə kapitalı	1558.9	1955.2
Səhmlərin emissiyasından əlavə vəsait	20.7	20.7
Bölüşdürülməmiş xalis mənfəət (zərər)	-40.7	-116.3
Cari ilin mənfəəti	163.5	183.7
Ümumi ehtiyatlar	159.5	189.1
Kapitalın digər vəsaitləri	151.5	206.3
Məcmu kapital	1886.3	2297.3
Kapitaldan tutulmalar	-119.5	-132.3

Mənbə: AMB

2012-ci ilin 9 ayında I dərəcəli kapital adekvatlığı göstəricisi 0,3 faiz bəndi yüksələrək 12% təşkil etmişdir ki, bu da minimal normadan (I dərəcəli kapital adekvatlığı norması 6%) 2 dəfə çox olmuşdur.

2012-ci ilin sentyabr ayının sonuna sistem üzrə levered əmsalı müəyyən olunmuş minimal normadan yüksək, 9,6% səviyyəsində olmuşdur.

Mənbə: AMB

Haşiyə 4. İnformasiya assimetriyası və kapital adekvatlığı

İnformasiya assimetriyası bir qrupun digər qrupdan daha çox informasiyaya malik olmasından irəli gəlir. Müştərilər özləri barəsində bank menecerlərindən daha çox məlumata malik olmaları və yaxud tam tərsi halında verilən kreditlərin keyfiyyətində və sayında problemlər yaranır. Qarşı tərəfin kredit riskinin artması borc verənləri vəsaitlərini borc vermək fikrindən daşındırır. Bu, ölkədə kredit çatışmamazlığı, xərclərin azalması, nəticədə iqtisadiyyatda geriləmə və maliyyə bazarında qeyri-sabitliyə gətirib çıxarır. Beləliklə, kredit və bazar risklərinin dəqiq qiymətləndirilməsi məqsədi ilə tələb olunan məlumatın yetərsizliyi şəraitində banklar daha çox kapital zərurəti ilə üzləşirlər.

İnformasiya assimetriyasının əsas iki nəticəsi var: əlverişsiz seçim (Adverse selection) və qeyri-etik davranış (Moral hazard) riskləri.

- Əlverişsiz seçim borcalanların (ev təsərrüfatları və ya bank) potensial kredit riski olan müştərilər olmasıdır.
- Qeyri-etik davranış borcalanların (ev təsərrüfatları və ya bank) qarşı tərəf (banklar və depozitorlar) üçün arzu olunmaz riskli fəaliyyət ilə məşğul olmalarıdır.

Depozitorlar əmanətlərini hansı banka həvalə etmək seçimini düzgün etmir və ya bankları dəyərləndirə bilmədikdə əsasən zəif banklar depozitorların informasiya çatışmazlığından istifadə edərək kapitallarını aşağı səviyyədə saxlayırlar. Bu da bazarda güclü bankların zəif banklardan seçilə bilməməsi ilə nəticələnir. Əgər tam tərsi,

yəni depozitorlar bankları dəyərləndirə bilərsə bu zaman güclü banklar depozitorların dəyərləndirmə bacarığını nəzərə alaraq kapital adekvatlığını yüksək saxlayacaqlar. Bankın kapitalının adekvat olduğunu görən əmanətçilər vəsaitlərini etibarlı bankda saxladıkları üçün daha az kompensasiya tələb edəcək və aşağı faiz dərəcəsini qəbul edəcəklər. Bankların gücünün depozitorlar tərəfindən fərqləndirilə bilinməməsi Akerlofun “Limon bazarı” problemini əks etdirir. Akerlofun “Limon bazarı” problemi ikinci avtomobil bazarlarında avtomobillərin tam dəyərinin alıcılar tərəfindən bilinməməsini və ona görə də ödənilən orta qiymətin həqiqi qiymətdən aşağı və ya yuxarı olmasını izah edir.

Depozitorların bankları qiymətləndirməsində çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün bir neçə yolu var:

- Depozitorlar bankların səhmdarlarını izləsinlər.
- Bank menecerləri bankın reyting agentlikləri tərəfindən qiymətləndirilməsini təmin etsinlər.

Səhmdarlar bank iflas etdiyi halda bankın bütün öhdəlikləri ödənildikdən sonrakı qalığa iddia edə bilirlər. Bu səbəbdən səhmdarlar bankın monitorinqini daha diqqətli aparacaqlar ki, bu da depozitorların vəsaitlərinin daha etibarlı əllərdə olmalarından xəbər verəcək. Depozitorların və investorların mənafeyini qorumaq məqsədi ilə bankların mütəmadi olaraq reyting agentlikləri tərəfindən qiymətləndirilməsi hökumət institutları tərəfindən banklara icbari olaraq tətbiq edilməlidir.

Mənbə: Kevin Dowd, Does asymmetric information justify bank capital adequacy regulation?

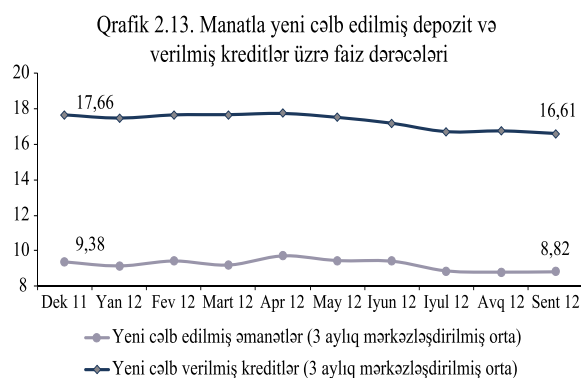
2.6. Banklarda faiz dərəcələri

2012-ci ilin 9 ayı ərzində manatla və xarici valyuta ilə kreditlər və depozitlər üzrə orta çəkili nominal faiz dərəcələrində azalma baş vermişdir.

Kreditlər üzrə manatla orta faiz dərəcələri ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 0,6 faiz bəndi azalaraq 15,4% olmuşdur. Eyni dövrdə əmanətlər üzrə manatla nominal orta faiz dərəcələri 10,8%-dən 10,2%-ə enmişdir. Xarici valyutada kreditlər üzrə faiz dərəcəsi 0.8% azalmış, depozitlər üzrə faiz dərəcəsi isə demək olar ki, sabit qalmışdır.

Dövr ərzində manatda faiz marjası ortalama 5.6%, valyutada isə 5.1% olmuşdur.

Yeni verilmiş kreditlər və cəlb edilmiş əmanətlər, habelə banklararası kreditlər üzrə

Mənbə: AMB

orta çəkili faiz dərəcəsi ilin əvvəlindən qismən azalmışdır.

01.10.2012 tarixinə manatla banklararası kreditlər üzrə faiz dərəcəsi ilin əvvəli ilə müqayisədə 1.36% bəndi azalaraq 8.5% olmuş, xarici valyutada isə bu göstərici 2,2% bəndi azalma ilə 5,78% təşkil etmişdir.

Cədvəl 2.6. Depozit və kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri, %-lə

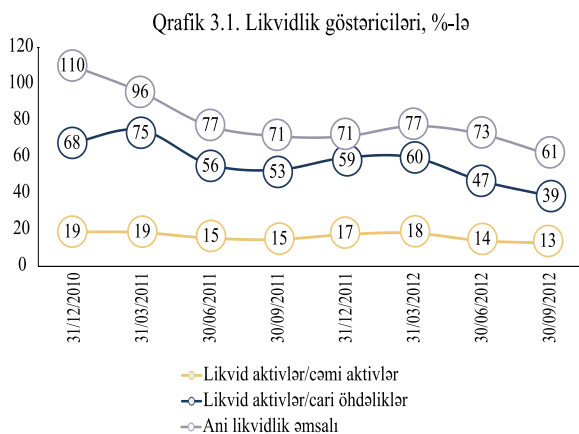
Tarix	Kreditlər		Depozitlər	
	Manatla	Xarici valyutada	Manatla	Xarici valyutada
01.01.2012	16.3	16.8	10.3	11.1
01.07.2012	15.7	15.4	10.3	10.8
01.10.2012	15.4	15.5	10.2	10.5

Mənbə: AMB

III. BANK SİSTEMİNDƏ RİSKLƏR

Cari ilin III rübündə bankların resurs bazasının formalaşmasında xarici maliyyələşmənin payı artsa da, depozitlər əsas resurs mənbəyi kimi qalmaqdadır. Aktiv və passivlərin ödəniş müddətlərinin təhlili bank sistemində likvidliyin məqbul səviyyədə olmasını göstərir.

Cari ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində bankların likvidliyi məqbul səviyyədə qalmışdır. Kredit aktivliyinin bərpası ilə əlaqədar yüksək likvid aktivlərin həcmnin bir qədər azalmasına baxmayaraq likvid aktivlərin ümumi aktivlərə nisbəti minimal səviyyədə (10%) yüksək qalmışdır. Likvid aktivlərin cari öhdəliklərdə payı 47%-dən 39%-ə azalmışdır. Ani likvidlik əmsalı 61% olmuşdur ki, bu da Mərkəzi Bankın tələbindən (minimal limit 30%) yüksəkdir.

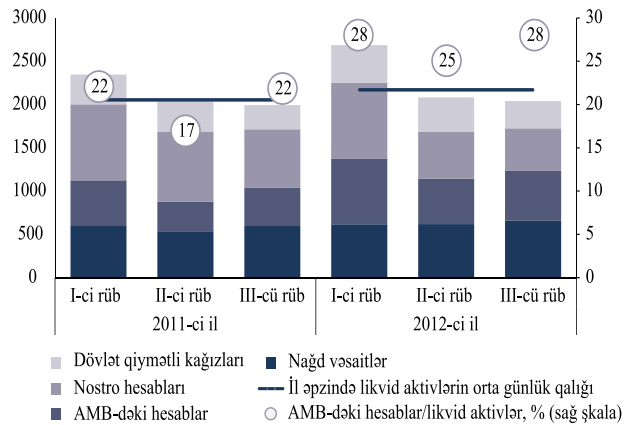

Mənbə: AMB

Yüksək likvid aktivlərin orta günlük qalığı yanvar-sentyabr ayları ərzində ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 116 mln. man. (6%) artaraq 2 169 mln. manata çatmışdır.

1 sentyabr 2012-ci il tarixinə yüksək likvid aktivlərin strukturunda nağd vəsaitlər, nostro hesablar və dövlət qiymətli kağızların payı müvafiq olaraq 32%, 24% və 16% olmuşdur. Bankların Mərkəzi Bankda hesablarının likvid

Qrafik 3.2. Likvid aktivlərin dinamikası və strukturu, mln. manat

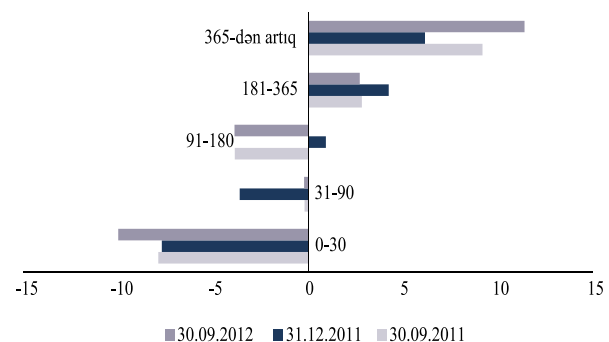
Mənbə: AMB

aktivlərdə xüsusi çəkisi dövrün sonuna 28% təşkil etmişdir.

Dövr ərzində bankların müddət üzrə aktiv və passivləri arasında fərq məqbul səviyyədə olmuşdur.

2012-ci ilin doqquz ayı ərzində kredit portfelinin keyfiyyəti məqbul səviyyədə olmuşdur. Vaxtı keçmiş kreditlərin cəmi kreditlərdə xüsusi çəkisi dövrün sonuna 6,5% təşkil etmişdir.

Qrafik 3.3. Aktiv və passivlər arasında fərqin aktivlərə nisbəti, %-lə

Mənbə: AMB

Ümumilikdə, Mərkəzi Bank müntəzəm həyata keçirdiyi stress-testlər onu göstərir ki, Azərbaycanın bank sistemi kəskin makroiqtisadi şoklara qarşı dayanıqlı vəziyyətdədir.

Haşiyə 5. Erkən Xəbərdarlıq Sisteminin dizaynı (tətbiq olunan modellər)

Son global maliyyə böhranı iqtisadçı alimlərin və siyasət qurucularının diqqətini bir daha maliyyə təlatümlərinin yaranmasının qabaqcadan müəyyən olunması probleminə yönəltmişdir.

Bir sıra ölkələr və beynəlxalq maliyyə təşkilatları tərəfindən son iyirmi il ərzində böhranların səbəbləri və yaranması ehtimalının proqnozlaşdırılması sahəsində geniş tədqiqat işləri aparılır. Böhranın qabaqlayıcı indikatorlarının formalaşdırılması metodologiyası üzərində işlər aktivləşdirilmiş, makroiqtisadi stress-testləşdirmə üsulları inkişaf etdirilmişdir. Erkən xəbərdarlıq sisteminin mühüm komponenti olan və orta müddətli dövr üçün stress ssenarilərinin nəticələrini qiymətləndirmək imkanı verən makroiqtisadi modelin qurulması istiqamətində tədbirlər davam etdirilir.

Böhran hallarının qabaqcadan proqnozlaşdırılması üzrə işlənmiş modellər sırasında *Kaminsky-Lizondo-Reinhart (KLR)* modelini xüsusi qeyd etmək olar. Bu model 1998-ci ildə qurulub və geniş sayda aylıq indikatorları əhatə etməklə böhran haqqında signal vermək məqsədini daşıyır. KLR modeli növbəti 24 ay ərzində böhranın baş vermə ehtimalını orta çəkili aylıq məzənnənin ucuzlaşmasında nəzərə çarpan dəyişikliklər və ehtiyatların itirilməsi vasitəsilə qabaqcadan xəbər verməyə çalışır. Belə ki, ölkə üzrə böhrandan əvvəlki dövrdə hər hansı makro-maliyyə dəyişəninə lazımi səviyyədən artıq olması növbəti aylarda böhranın baş verməsi ehtimalı haqqında signaldır. 2000-ci ildə model yeni indikatorlar (real məzənnənin qiymətləndirilməsi, bank böhranı, xüsusi vəsaitlərin dəyərinin azalması, ixracın azalması, geniş pul kütləsinin ehtiyata yönəldilməsi əmsalı, resessiya və s.) əlavə olunaraq təkmilləşdirilmişdir.

İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr Üzrə Tədqiqat Bölməsinin Modeli (Developing Country Studies Division Model) KLR modeli kimi böhranın baş verməsi ehtimalı

haqqında qabaqcadan xəbər verən horizonu istifadə edir. Dəyişənlər faizlə ölçülür və xətti model 5 dəyişəndən formalaşır: real məzənnənin trenddən kənarlaşması, cari hesabların ÜDM-ə nisbəti, ixracın artımı, ehtiyatların artımı, M2 –nin ehtiyatlara nisbəti.

Erkən xəbərdarlıq sistemi çərçivəsində Beynəlxalq Valyuta Fondu tərəfindən işlənmiş model Siyasətin İnkişafı və Təhlili (*Policy Development and Review model*) modelidir. Bu modelə böhranın baş verməsini əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq üçün əhəmiyyətli balans göstəriciləri daxil edilmişdir: korporativ səviyyədə maliyyə levereci və qısamüddətli borcun işçi kapitalla nisbəti, bankların balans göstəriciləri və korporativ sektorun xarici borcu (ixracın payı kimi), investor və səhmdarların hüquqlarının qorunması rejimi.

1998-ci ildən *Goldman Sachs WATCH (GS-WATCH)* və *Credit Suisse First Boston's (CSFB) Emerging Market Risk Indicator* modelləri BVF tərəfindən mütəmadi olaraq istifadə olunur. GS-WATCH modeli 3 aylıq məzənnənin çəkili ortası və ehtiyatlarda dəyişikliklər əsasında qarşıdakı 3 ay ərzində böhranın baş vermə ehtimalının proqnozlaşdırılması üçün istifadə olunur. Dəyişənlərə kredit bumu, ixracın və ehtiyatların artımı, xarici maliyyələşməyə tələb, fond indekslərinin dəyişməsi, siyasi risk, yoluxma effekti və global likvidlik aiddir. Model aylıq göstəricilərdən istifadə etməklə qiymətləndirilir lakin, proqnozlar analitiklərin hesabatlarında əks olunması məqsədilə həftəlik əsasda yenilənir. Credit Suisse First Boston's (CSFB) Emerging Market Risk Indicator modelinə 2000-ci ildə bəzi dəyişənləri yeniləməklə və sayını bir qədər azaltmaqla yenidən baxılmışdır. Bu model növbəti ay üçün 5%-dən çox dəyərsizləşmənin baş vermə ehtimalını qabaqcadan xəbər verir. Bu dəyişənlər digər modellərdə istifadə olunan dəyişənlərlə demək olar ki oxşardır.

Mənbə: IMF staff papers "Assessing Early Warning Systems: How have they worked in Practise?"

Kapital yetərliyi dayanıqlı səviyyədə qalmaqdadır. Bununla yanaşı bazar və likvid-

lik risklərinin yaxşılaşması müşahidə olunur. Kredit riskləri idarə olunan səviyyədədir.

IV. ÖDƏNİŞ SİSTEMLƏRİ

Hesabat dövründə ödəniş sistemləri sabit və fasiləsiz fəaliyyət göstərmişlər. Ölkədəki iqtisadi aktivliyə adekvat olaraq Milli Ödəniş Sistemində aparılan əməliyyatların həcmi və sayı artmışdır.

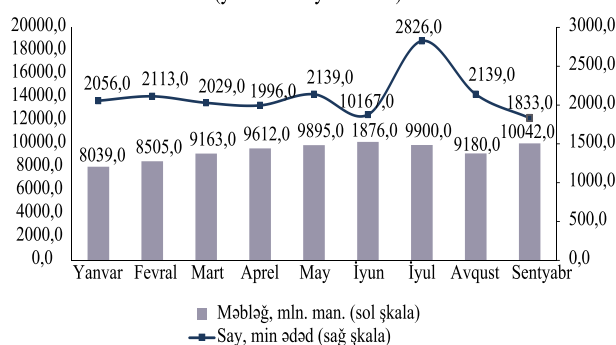
2012-ci ilin 9 ay ərzində Milli Ödəniş Sistemində ümumi həcmi 84 503 mln. manat olmaqla 19007 mln. ədəd əməliyyat aparılmışdır. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə əməliyyatların sayı 41,9% (5 614 min ədəd), ümumi həcmi isə 16,1% (11 732 mln. manat) artmışdır.

Hesabat dövründə ödənişlərin orta günlük sayı 96 min ədəd, ümumi həcmi isə 426,8 mln. manat təşkil etmişdir (ötən ilin eyni dövründə müvafiq olaraq 67,6 min ədəd və 367,5 mln. manat).

Nağdsız ödənişlərin 90,5%-i AZİPS sistemi vasitəsilə həyata keçirilmiş və onun ümumi həcmi 76486 mln. manat olmuşdur (343 min ədəd əməliyyat). Ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə əməliyyatların ümumi həcmi 14,1% (9 477 mln. manat) artmışdır. Hər bir ödəniş sənədinin məbləği orta hesabla 229,6 min. manat təşkil etmişdir.

Məbləğ baxımından ödənişlərin 9,5%-i (8

Qrafik 4.1. Milli Ödəniş Sistemində ödəniş əməliyyatlarının dinamikası (yanvar-sentyabr 2012)

Mənbə: AMB

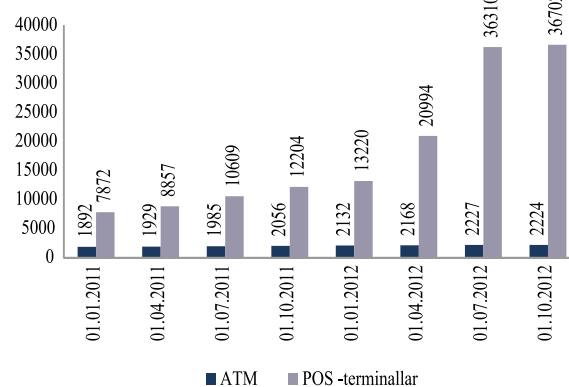
mln. manat) XÖHKS sistemi vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Say baxımından isə XÖHKS sisteminin payı 98,2% təşkil etmiş və hesabat dövrünün yekunu üzrə 18,664 mln. ədəd ödəniş olmuşdur. Bu da ötən ili həcm etibarilə 39,1% (2 255 mln. manat) və say etibarilə 42,2% (5 542 min ədəd) üstələmişdir. Hər bir ödənişin məbləği orta hesabla 434,9 manat təşkil etmişdir.

Kommersiya bankları plastik kartlarının xidmət edilməsinə dair infrastrukturun inkişaf etdirilməsini davam etdirmişlər. 2012-ci ilin 9 ayının sonuna bank plastik kartlarına ölkə ərazisində yerləşdirilmiş 2 224 bankomatda və 36 702 pos-terminalda xidmət edilmişdir. Qeyd edək ki, ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə ölkə ərazisində pos-terminalların sayı 2,8 dəfə artmışdır.

2012-ci ilin 9 ayında bankomatlar vasitəsilə 5 493 mln. manat həcmində 35,512 mln. əməliyyat aparılmışdır. POS-terminallar vasitəsilə aparılan əməliyyatların sayı 3 131 min ədəd, həcmi isə 403 mln. manat təşkil etmişdir.

Plastik kartların sayı dövr ərzində 340 min ədəd artaraq 4,9 mln. ədədə çatmışdır ki, bu da

Qrafik 4.2. Quraşdırılmış bankomatların və POS-terminalların sayı

Mənbə: AMB

hər min nəfərə (yetkinlik yaşına çatmış) orta hesabla 820 ödəniş kartı deməkdir.

İnternet vasitəsilə bank xidmətlərindən istifadə də genişlənməkdədir. Belə ki, dövr

ərzində internet-banking vasitəsilə 4,2 mln. manat məbləğində 20,1 min əməliyyat həyata keçirilmişdir.

İstifadə olunmuş qrafik və cədvəllər

Qrafiklər

Qrafik 1.1. Sənaye istehsalı və beynəlxalq ticarət	5
Qrafik 1.2. İşsizlik səviyyəsi	5
Qrafik 1.3. Mərkəzi bankların aktivləri	7
Qrafik 1.4. Avrozonada KDF spreadi	7
Qrafik 1.5. Qeyri-işlək kreditlərin portfəldə payı	7
Qrafik 1.6. Qlobal maliyyə sabitliyi xəritəsi	8
Qrafik 1.7. Yanvar-sentyabr aylarında iqtisadi artım	10
Qrafik 2.1. Bank şəbəkəsinin dinamikası	11
Qrafik 2.2. Bankların resurs bazasının strukturu	12
Qrafik 2.3. Qeyri-maliyyə sektorunun depozitlərinin dinamikası	13
Qrafik 2.4. Əmanətlərin müddət strukturu	13
Qrafik 2.5. Xarici borcun dinamikası	13
Qrafik 2.6. Biznes kreditlərinə tələb və təklif	14
Qrafik 2.7. Kredit portfelinin valyuta strukturu	14
Qrafik 2.8. Subyektlər üzrə kredit portfelinin strukturunun dinamikası	14
Qrafik 2.9. Fiziki şəxslərə kreditlərin məqsəd üzrə strukturu	15
Qrafik 2.10. Bank aktivlərinin strukturu	15
Qrafik 2.11. Bank sisteminin mənfəəti	16
Qrafik 2.12. Bank sisteminin kapital göstəriciləri	18
Qrafik 2.13. Manatla yeni cəlb edilmiş depozit və verilmiş kreditlər üzrə faiz dərəcəsi	19
Qrafik 3.1. Likvidlik göstəriciləri	20
Qrafik 3.2. Likvid aktivlərin dinamikası və strukturu	20
Qrafik 3.3. Aktiv və passivlər arasında fərqin aktivlərə nisbəti	20
Qrafik 4.1. Milli Ödəniş Sistemində ödəniş əməliyyatlarının dinamikası	22
Qrafik 4.2. Quraşdırılmış bankomatların və POS-terminalların sayı	22

Cədvəllər

Cədvəl 2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin artım tempi	11
Cədvəl 2.2. Bankların kredit portfelinin sahələr üzrə strukturu və dinamikası	15
Cədvəl 2.3. Regionlar üzrə (Bakı istisna olmaqla) kreditlər və əmanətlər	16
Cədvəl 2.4. Mənfəətin strukturu	17
Cədvəl 2.5. Bank kapitalının strukturu	17
Cədvəl 2.6. Deposit və kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri	19

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
Azərbaycan, Bakı, AZ1014, R. Behbudov küç., 32
Telefon (994 12) 493 11 22
Faks (994 12) 493 55 41
www.cbar.az

